

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBI VA MOLIVAVIY HISOBOTNING YANGI MUAMMOLARI

Islomjonova Gulzoda Xayrulla qizi

Namangan davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti 2-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimida yuzaga kelayotgan yangi muammolar tahlil qilinadi. Raqamli texnologiyalar, jumladan bulutli hisoblash, sun'iy intellekt, blokcheyn va katta ma'lumotlar (Big Data) tizimlarining buxgalteriya jarayonlariga ta'siri o'rganiladi. Shuningdek, moliyaviy hisobotning shaffofligi, axborot xavfsizligi, standartlashtirish, kadrlar malakasi hamda raqamli infratuzilma bilan bog'liq muammolar yoritiladi. Tadqiqot natijasida raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy xulosalar va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, blokcheyn, sun'iy intellekt, Big Data.

XXI asrda jahon iqtisodiyotida yuz berayotgan chuqur transformatsiyalar natijasida iqtisodiy tizimlarning deyarli barcha sohalari raqamlashtirilmoqda. Raqamli texnologiyalar iqtisodiyotning samaradorligini oshirish, biznes jarayonlarini avtomatlashtirish hamda boshqaruv qarorlarini tezkor qabul qilish imkoniyatini yaratmoqda. Ushbu jarayon raqamli iqtisodiyot tushunchasining shakllanishiga olib keldi.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar faoliyati tobora murakkablashib borayotganligi sababli buxgalteriya hisobi tizimiga ham yangi talablar qo'yilmoqda. An'anaviy buxgalteriya hisobi ko'p hollarda qog'oz hujjatlar, qo'lda yuritiladigan hisob-kitoblar va vaqt talab qiluvchi jarayonlarga asoslangan edi. Raqamli iqtisodiyot esa ushbu tizimni tubdan o'zgartirib, elektron hujjat aylanishi, avtomatlashtirilgan hisob tizimlari va real vaqt rejimida moliyaviy hisobot tuzish imkoniyatini yaratmoqda.

Biroq raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan bir qatorda bir qator yangi muammolar ham yuzaga kelmoqda. Jumladan, axborot xavfsizligini ta'minlash, raqamli aktivlarni hisobga olish, moliyaviy ma'lumotlarning ishonchiligi, xalqaro standartlarga moslik hamda malakali kadrlar yetishmasligi kabi masalalar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Raqamli iqtisodiyot – bu iqtisodiy jarayonlarning asosiy qismi axborot texnologiyalari yordamida amalga oshiriladigan iqtisodiy tizimdir. Ushbu tizimda ma'lumotlar muhim resurs sifatida qaraladi.

Buxgalteriya hisobi ham ushbu jarayonlardan chetda qolmaydi. Zamonaviy korxonalarda hisob jarayonlari quyidagi texnologiyalar asosida amalga oshirilmoqda: bulutli hisoblash tizimlari, sun'iy intellekt, blokcheyn texnologiyasi, katta ma'lumotlar tahlili, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari.

Ushbu texnologiyalar yordamida korxonalarda moliyaviy operatsiyalarni real vaqt rejimida kuzatish va tahlil qilish imkoniyati paydo bo'ldi. Natijada buxgalteriya hisobi yanada tezkor va aniq tizimga aylanmoqda. Biroq ushbu o'zgarishlar buxgalteriya tizimida bir qator yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda [1].

Raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan korxonalarda moliyaviy hisobotlarni elektron shaklda yuritish amaliyoti tobora keng tarqalib bormoqda. Axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida buxgalteriya jarayonlari avtomatlashtirilib, moliyaviy ma'lumotlarni qayta ishlash tezligi sezilarli darajada oshdi. Elektron hisob tizimlari yordamida korxonalar o'z faoliyati bo'yicha moliyaviy ma'lumotlarni qisqa vaqt ichida yig'ish, tahlil qilish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilishda foydalanish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bunday tizimlar moliyaviy hisobotlarni shakllantirish jarayonini tezlashtirish bilan bir qatorda ma'lumotlar almashinuvini ham samaraliroq tashkil etishga xizmat qiladi.

Shunga qaramay, raqamli texnologiyalarni buxgalteriya amaliyotiga keng joriy etish jarayonida bir qator muammolar ham yuzaga kelmoqda. Avvalo, moliyaviy ma'lumotlarning ishonchliligi va xavfsizligini ta'minlash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etadi. Raqamli platformalarda katta hajmdagi moliyaviy ma'lumotlar saqlanishi va uzatilishi sababli ularning himoya darajasi yuqori bo'lishi talab etiladi. Agar axborot xavfsizligi tizimi yetarlicha rivojlanmagan bo'lsa, turli kiberhujumlar yoki texnik nosozliklar natijasida ma'lumotlarning buzilishi, yo'qolishi yoki noqonuniy tarzda o'zlashtirilishi xavfi yuzaga kelishi mumkin. Bu esa korxonalarining moliyaviy barqarorligiga va investorlar ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoldan xoli emas.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida yuzaga kelayotgan yana bir muhim muammo – moliyaviy hisobot standartlarini yagona tizimga keltirish zaruratidir. Hozirgi kunda turli davlatlarda moliyaviy hisobotlarni yuritish bo'yicha turli standartlar amal qilmoqda. Bu esa xalqaro miqyosda faoliyat yurituvchi korxonalar uchun ayrim qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Shu sababli raqamli iqtisodiyot sharoitida xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga mos keladigan yagona elektron tizimni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bunday tizim moliyaviy ma'lumotlarning shaffofligini oshirish, ularni taqqoslash imkoniyatini yaratish hamda investorlar uchun ishonchli axborot manbai bo'lib xizmat qiladi.

Elektron hujjat aylanishi tizimlarining joriy etilishi ham buxgalteriya jarayonlarini soddalashtirishga xizmat qilmoqda. Elektron hujjatlar yordamida korxonalar o'z moliyaviy operatsiyalarini tezkor ravishda rasmiylashtirish hamda hujjatlarni uzoq muddat saqlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Biroq ayrim holatlarda

dasturiy ta'minotdagi nosozliklar, texnik muammolar yoki internet tarmog'idagi uzilishlar moliyaviy operatsiyalarning bajarilish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuningdek, elektron hujjatlar tizimining to'liq ishlashi uchun barcha tashkilotlarda zamonaviy raqamli infratuzilma mavjud bo'lishi talab etiladi.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalarining buxgalteriya hisobida qo'llanilishi ham kengayib bormoqda. Sun'iy intellektga asoslangan dasturiy tizimlar yordamida ko'plab buxgalteriya jarayonlarini avtomatlashtirish imkoniyati paydo bo'ldi. Jumladan, hisob-kitoblarni avtomatik tarzda amalga oshirish, moliyaviy ma'lumotlarni tahlil qilish, soliq hisobotlarini tayyorlash hamda korxona faoliyatining moliyaviy natijalarini prognoz qilish kabi vazifalar sun'iy intellekt tizimlari yordamida bajarilmoqda. Bu esa buxgalteriya hisobining samaradorligini oshirishga, inson omili bilan bog'liq xatolarni kamaytirishga va boshqaruv qarorlarini tezroq qabul qilishga yordam beradi.

Biroq sun'iy intellekt tizimlaridan foydalanish ham ayrim muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Birinchidan, ushbu tizimlarning samarali ishlashi uchun katta hajmdagi aniq va ishonchli ma'lumotlar bazasi zarur. Agar dastlabki ma'lumotlar to'liq yoki to'g'ri bo'lmasa, sun'iy intellekt tizimlari tomonidan beriladigan natijalar ham noto'g'ri bo'lishi mumkin.

Ikkinchidan, avtomatlashtirish jarayonining kengayishi inson omilining kamayishiga olib keladi, ammo bu buxgalter mutaxassislarining malaka darajasiga bo'lgan talabni yanada oshiradi. Zamonaviy buxgalter nafaqat hisob-kitoblarni yurita olishi, balki axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish ko'nikmalariga ham ega bo'lishi zarur.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida blokcheyn texnologiyasi ham buxgalteriya hisobini rivojlantirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Mazkur texnologiya moliyaviy operatsiyalarni xavfsiz va shaffof tarzda qayd etish imkonini beradi. Blokcheyn tizimida amalga oshirilgan har bir operatsiya maxsus raqamli zanjirda qayd etiladi va ushbu ma'lumotlarni o'zgartirish deyarli imkonsiz hisoblanadi. Natijada moliyaviy operatsiyalar ustidan nazoratni kuchaytirish va audit jarayonlarini soddalashtirish imkoniyati yaratiladi.

Blokcheyn texnologiyasining muhim afzalliklaridan biri – moliyaviy ma'lumotlarning shaffofligini ta'minlashidir. Bundan tashqari, ushbu texnologiya yordamida tranzaksiyalarni tezkor amalga oshirish hamda ma'lumotlarning o'zgartirilmasligini kafolatlash mumkin. Shu bilan birga, blokcheyn texnologiyasini keng joriy etish jarayonida ayrim muammolar ham mavjud. Jumladan, texnologiyaning joriy etilishi uchun katta moliyaviy xarajatlar talab etiladi, ushbu sohada malakali mutaxassislar yetishmasligi kuzatiladi hamda ko'plab mamlakatlarda blokcheyn texnologiyasidan foydalanishni tartibga soluvchi huquqiy mexanizmlar to'liq shakllanmagan.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida axborot xavfsizligini ta'minlash ham muhim masalalardan biri hisoblanadi. Korxonalar faoliyatida raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi moliyaviy ma'lumotlarning himoyasiga bo'lgan talabni yanada oshirmoqda. Kiberhujumlar, zararli dasturlar yoki noqonuniy kirish holatlari natijasida korxonalarning moliyaviy ma'lumotlari zarar ko'rishi mumkin. Shu sababli korxonalar tomonidan kuchli kiberxavfsizlik tizimlarini joriy etish, ma'lumotlarni shifrlash texnologiyalaridan foydalanish hamda xodimlarning axborot xavfsizligi bo'yicha bilimlarini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi [4].

Xulosa qilib aytganda, raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi va moliyaviy hisobot tizimi sezilarli darajada o'zgarib bormoqda. Raqamli texnologiyalar hisob jarayonlarini avtomatlashtirish, ma'lumotlarni tezkor qayta ishlash va moliyaviy hisobotning shaffofligini oshirish imkonini bermoqda.

Shu bilan birga, ushbu jarayon bir qator yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Jumladan, axborot xavfsizligi, raqamli aktivlarni hisobga olish, xalqaro standartlarga moslashish hamda malakali kadrlar tayyorlash kabi masalalar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Kelajakda buxgalteriya hisobi tizimini rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlarga e'tibor qaratish zarur:

- buxgalteriya jarayonlarini to'liq raqamlashtirish
- axborot xavfsizligini kuchaytirish
- xalqaro moliyaviy hisobot standartlarini keng joriy etish
- raqamli texnologiyalar bo'yicha malakali mutaxassislar tayyorlash

Ushbu chora-tadbirlar amalga oshirilsa, raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobi tizimining samaradorligi va ishonchliligi yanada oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mamatov N.M., Abdukarimov B.A. Buxgalteriya hisobi nazariyasi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 320 b.
2. Karimov A.A. Moliyaviy hisobot va tahlil. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 288 b.
3. Romney M.B., Steinbart P.J. Accounting Information Systems. – Harlow: Pearson Education, 2021. – 720 p.
4. Tursunov B.O. Raqamli iqtisodiyot asoslari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021. – 256 b.